



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS  
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

Ghid privind art. 4  
din Convenția europeană  
a drepturilor omului

---

Interzicerea sclaviei și  
a muncii forțate

Actualizat la 31 august 2018



Invităm editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă integral sau parțial acest raport, în format tipărit sau electronic, să contacteze [publishing@echr.coe.int](mailto:publishing@echr.coe.int) pentru a se informa cu privire la procedura de autorizare.

Pentru informații privind traducerile în curs de realizare ale ghidurilor de jurisprudență, vă rugăm consultați documentul [Traduceri în curs](#).

Prezentul ghid a fost întocmit de Direcția Jurisconsultului Curții și nu obligă Curtea. Poate suferi modificări de formă.

Textul original al acestui ghid este redactat în limba engleză. Publicat pentru prima dată în decembrie 2012, prezentul ghid este actualizat periodic, în funcție de evoluția jurisprudenței. Prezenta actualizare a fost finalizată la 31 august 2018.

Ghidurile de jurisprudență pot fi descărcate de la adresa [www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int) (Jurisprudență - Analiză jurisprudențială - Ghiduri privind jurisprudența). Pentru informații actualizate despre publicații, vă rugăm să accesați contul de twitter al Curții [https://twitter.com/ECHR\\_CEDH](https://twitter.com/ECHR_CEDH).

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

© Consiliul Europei / Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2018

## Cuprins

<b>Aviz cititorului .....</b>	<b>4</b>
<b>I. Principii generale .....</b>	<b>5</b>
A. Structura art. 4 .....	5
B. Principii de interpretare .....	5
C. Contextul specific al traficului de persoane.....	6
<b>II. Interzicerea sclaviei și a muncii forțate.....</b>	<b>7</b>
A. Dreptul de a nu fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire .....	7
1. Sclavia.....	7
2. Aservire .....	7
B. Dreptul de a nu fi supus muncii forțate sau obligatorii .....	8
C. Delimitări.....	11
1. Munca impusă unei persoane supuse detenției sau în timpul în care se află în libertate condiționată .....	11
2. Serviciu militar sau serviciu alternativ cu caracter civil.....	12
3. Serviciu impus în situații de criză sau de calamități.....	13
4. Obligații civice normale .....	13
<b>III. Obligații pozitive.....</b>	<b>14</b>
A. Obligația pozitivă de a institui un cadru legislativ și administrativ corespunzător .....	14
B. Obligația pozitivă de a lua măsuri operaționale .....	16
C. Obligația procedurală de a efectua o anchetă.....	16
<b>Lista cauzelor citate .....</b>	<b>19</b>

## În atenția cititorilor

Prezentul ghid face parte din seria de ghiduri de jurisprudență publicate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea”, „Curtea Europeană” sau „Curtea de la Strasbourg”), cu scopul de a informa practicienii dreptului cu privire la hotărârile și deciziile fundamentale pronunțate de aceasta. Ghidul de față analizează și rezumă jurisprudența referitoare la art. 4 din Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare „Convenția” sau „Convenția europeană”) până la 31 august 2018. Cititorul va găsi aici principiile-cheie dezvoltate în acest domeniu, precum și precedentele relevante.

Jurisprudența citată a fost selectată dintre hotărârile și deciziile de referință, importante și/sau recente.\*

Hotărârile și deciziile Curții soluționează nu numai cauzele cu care aceasta a fost sesizată, ci servesc, mai general, pentru a clarifica, proteja și dezvolta normele Convenției, contribuind astfel la respectarea de către state a angajamentelor pe care și le-au asumat în calitate de părți [contractante \[Irlanda împotriva Regatului Unit](#), pct. 154, 18 ianuarie 1978, seria A nr. 25, și, mai recent, [Jeronovics împotriva Letoniei](#) (MC), nr. 44898/10, pct. 109, CEDO 2016].

Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul general, probleme care țin de ordinea publică, ridicând standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor care sunt părți ale Convenției [[Konstantin Markin împotriva Rusiei](#) (MC), pct. 89, nr. 30078/06, CEDO 2012]. Astfel, Curtea a subliniat rolul Convenției ca „instrument constituțional al ordinii publice europene” în domeniul drepturilor omului [[Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei](#) (MC), nr. 45036/98, pct. 156, CEDO 2005-VI].

Prezentul ghid include referințe pentru cuvintele-cheie din fiecare articol citat din Convenție sau din protocoalele sale adiționale. Problemele juridice abordate în fiecare cauză sunt sintetizate într-o [Listă de cuvinte-cheie](#), alese dintr-un tezaur cuprinzând termeni extrași direct (în cea mai mare parte) din textul Convenției și din protocoalele sale.

[Baza de date HUDOC](#) a jurisprudenței Curții permite căutarea după cuvinte-cheie. Astfel, căutarea după aceste cuvinte-cheie vă permite să găsiți un grup de documente cu un conținut juridic similar (motivarea și concluziile Curții din fiecare cauză sunt rezumate prin cuvinte-cheie). Cuvintele-cheie pentru fiecare cauză sunt disponibile în Fișa detaliată a cauzelor de pe HUDOC. Pentru mai multe informații despre baza de date HUDOC și cuvintele-cheie, consultați [Manualul de utilizare a HUDOC](#).

---

\* Jurisprudența citată poate fi în una sau în cele două limbi oficiale (franceză și engleză) ale Curții și ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului. Dacă nu se specifică altfel, trimiterea citată se face la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” se referă la o decizie a Curții, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră. Hotărârile Camerei care nu sunt definitive la data publicării prezentei actualizări sunt marcate cu un asterisc (\*).

## I. Principii generale

### Art. 4 din Convenție - Interzicerea sclaviei și a muncii forțate

- „ 1. Nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire.
2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie.
3. Nu se consideră «muncă forțată sau obligatorie» în sensul prezentului articol:
- a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției în condițiile prevăzute de articolul 5 din prezenta convenție sau în timpul în care se află în libertate condiționată;
  - b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu;
  - c) orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității;
  - d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civice normale.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Sclavie (4-1) - Aservire (4-1) - Trafic de persoane (4-1) - Muncă forțată (4-2) - Muncă obligatorie (4-2) - Muncă impusă unei persoane supuse detenției [(4-3-a)] - Muncă impusă unei persoane în timpul în care se află în libertate condiționată [(4-3-a)] - Serviciu cu caracter militar [(4-3-b)] - Serviciu alternativ cu caracter civil [(4-3-b)] - Serviciu impus în situații de criză [(4-3-c)] - Serviciu impus în situații de calamități [(4-3-c)] - Obligații civice normale [(4-3-d)]

## A. Structura art. 4

1. Art. 4 din Convenție consacră, împreună cu art. 2 și art. 3 din Convenție, una dintre valorile fundamentale ale societăților democratice [*Siliadin împotriva Franței*, pct. 112; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 116].
2. Art. 4 § 1 din Convenție prevede că „nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire”. Spre deosebire de majoritatea prevederilor materiale ale Convenției, art. 4 § 1 nu stabilește excepții și nicio derogare de la acesta nu este admisibilă, conform art. 15 § 2, nici măcar în cazul unui pericol public ce amenință viața națiunii [*C.N. împotriva Regatului Unit*, pct. 65; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 116].
3. Art. 4 § 2 din Convenție interzice munca forțată sau obligatorie (*ibid.*).
4. Art. 4 § 3 nu intenționează să „limiteze” exercitarea dreptului garantat de paragraful al doilea, ci să „delimiteze” conținutul acestui drept, întrucât acesta formează un întreg împreună cu paragraful al doilea și indică ce anume nu se include în sintagma „muncă forțată sau obligatorie” (*ibid.*, pct. 120).

## B. Principii de interpretare

5. Curtea nu a considerat niciodată că dispozițiile Convenției reprezintă singurul cadru de referință pentru interpretarea drepturilor și libertăților consacrate de aceasta. De multă vreme, Curtea a declarat că unul dintre principiile de bază ale aplicării dispozițiilor Convenției este că acestea nu se aplică în mod complet independent. Fiind un tratat internațional, Convenția trebuie interpretată în lumina regulilor de interpretare stabilite în Convenția de la Viena din 23 mai 1969 cu privire la dreptul tratatelor. În temeiul acestei convenții, Curtea trebuie să stabilească sensul normal care trebuie atribuit cuvintelor în contextul lor și având în vedere obiectul și scopul dispoziției din care au fost preluate. Curtea trebuie să țină seama de faptul că dispoziția face parte dintr-un tratat pentru protecția efectivă a drepturilor individuale ale omului și că Convenția trebuie să fie interpretată ca un întreg și astfel încât să se asigure coerența internă și armonia diferitelor sale dispoziții. De asemenea, trebuie să se țină

seama de orice norme relevante și principii de drept internațional aplicabile în relațiile dintre părțile contractante, iar Convenția ar trebui să fie interpretată, în măsura posibilului, în concordanță cu alte norme de drept internațional din care face parte integrantă. Obiectul și scopul Convenției, ca instrument pentru protecția persoanelor impun interpretarea dispozițiilor sale și aplicarea lor astfel încât garanțiile acesteia să fie practice și efective (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 273-275).

6. În interpretarea noțiunilor de la art. 4 din Convenție, Curtea se bazează pe instrumente internaționale, precum Convenția din 1926 cu privire la sclavie (*Siliadin împotriva Franței*, pct. 122), Convenția suplimentară privind abolirea sclaviei, a comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei (*C.N. și V. împotriva Franței*, pct. 90), Convenția nr. 29 a Organizației Internaționale a Muncii (OIM) (Convenția privind munca forțată) (*Van der Mussele împotriva Belgiei*, pct. 32) și Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, precum și Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, 2000 (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 282).

7. Nu ar trebui să se piardă din vedere caracteristicile speciale ale Convenției sau faptul că aceasta este un instrument viu, care trebuie interpretat ținând seama de condițiile de viață actuale și că standardul tot mai ridicat impus în domeniul protecției drepturilor omului și a libertăților fundamentale implică, în mod corespunzător și inevitabil, o mai mare rigoare în evaluarea încălcărilor valorilor fundamentale ale societăților democratice [*Siliadin împotriva Franței*, pct. 121; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 118].

## C. Contextul specific al traficului de persoane

8. Art. 4 nu face nicio mențiune referitoare la traficul de persoane, interzicând „sclavia”, „aservirea” și „munca forțată și obligatorie” (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 272).

9. Traficul de persoane, prin însăși natura sa și prin scopul acestuia de exploatare a altora, se bazează pe exercitarea atributelor conferite de dreptul de proprietate. În acest sistem, ființele umane sunt tratate asemenea unor mărfuri care pot fi cumpărate, vândute și supuse muncii forțate, cel mai adesea fiind plătite cu sume de bani foarte mici sau nefiind plătite deloc, de obicei în industria sexului, dar și în alte domenii. Acesta implică supravegherea îndeaproape a activităților victimelor, a căror libertate de mișcare este adesea restricționată. Implică acte de violență împotriva victimelor și amenințări la adresa lor, acestea trăind și muncind în condiții precare. Traficul de persoane este descris în raportul explicativ, anexat la Convenția privind lupta împotriva traficului de ființe umane, drept o formă modernă a vechiului comerț cu sclavi la nivel mondial (*ibid.*, pct. 281; *M. și alții împotriva Italiei și Bulgariei*, pct. 151).

10. Nu există nicio îndoială că traficul de persoane amenință demnitatea umană și libertățile fundamentale ale victimelor și nu poate fi considerat compatibil cu o societate democratică și valorile expuse în Convenție (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 282).

11. Astfel, având în vedere obligația sa de a interpreta Convenția în funcție de condițiile de viață actuale, Curtea consideră că nu este necesar să stabilească, în contextul specific al traficului de persoane, dacă tratamentul cu privire la care se plânge un reclamant constituie „sclavie”, „aservire” sau „muncă forțată și obligatorie” (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 282). Aceasta consideră că traficul în sine, în sensul articolului 3 litera a) din Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, și al articolului 4 litera a) din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, intră în sfera de aplicare a art. 4 din Convenție (*S.M. împotriva Croației\**, pct. 54; *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 282; *M. și alții împotriva Italiei și Bulgariei*, pct. 151).

12. Într-o cauză recentă, Curtea a subliniat că aceeași concluzie se aplică în ceea ce privește traficul de persoane și exploatarea prostituției, chiar dacă reclamantul este un resortisant al statului pârât și în absența unui element internațional. În acest sens, a subliniat că articolul 2 din Convenția privind lupta

împotriva traficului de persoane include toate formele de trafic de persoane, la nivel național sau transnațional, iar Convenția pentru reprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituției altora se referă la exploatarea activităților de prostituție în general (*S.M. împotriva Croației\**, pct. 54).

## II. Interzicerea sclaviei și a muncii forțate

### A. Dreptul de a nu fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire

#### Art. 4 § 1 din Convenție

„1. Nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire.”

#### Cuvinte-cheie HUDOC

Sclavie (4-1) - Aservire (4-1) - Trafic de persoane (4-1)

#### 1. Sclavia

13. Având în vedere domeniul de aplicare al noțiunii de „sclavie” de la art. 4, Curtea face referire la definiția clasică a sclaviei, inclusă în Convenția din 1926 cu privire la sclavie, care definește sclavia ca fiind „statutul sau condiția unei persoane asupra căreia se exercită unul, mai multe sau toate atributele conferite de dreptul de proprietate” (*Siliadin împotriva Franței*, pct. 122).

14. În *Siliadin împotriva Franței*, în care reclamanta, un resortisant togolez în vârstă de 18 ani, a fost obligată să lucreze ca servitoare, 15 ore pe zi, fără nicio zi liberă și fără să fie plătită, timp de mai mulți ani, Curtea a constatat că tratamentul aplicat acesteia a constituit aservire și muncă forțată și obligatorie, fără însă a putea fi calificat drept sclavie. Aceasta a susținut că, deși reclamanta a fost, în mod clar, privată de autonomia personală, aceasta nu a fost ținută în sclavie, deoarece nu a existat, din punct de vedere legal, un veritabil drept de proprietate asupra ei, prin care să fie redusă la statutul de „obiect” (pct. 122).

15. Într-o cauză referitoare la pretinsul trafic de persoane a cărui victimă a fost o minoră, Curtea a considerat, de asemenea, că nu existau suficiente probe care să indice că aceasta a fost ținută în sclavie. Curtea a reținut că, și în ipoteza în care s-ar presupune că tatăl reclamantei a primit o sumă de bani în legătură cu pretinsa căsătorie a acesteia, în circumstanțele acestei cauze, nu se poate considera că o astfel de contribuție pecuniară reprezenta un preț asociat transferului dreptului de proprietate, care ar fi putut aduce în discuție noțiunea de sclavie. În acest sens, Curtea a reiterat faptul că respectiva căsătorie are conotații sociale și culturale adânc înrădăcinate, care pot diferi în mare măsură de la o societate la alta și că, prin urmare, se poate admite, în mod rezonabil, că această plată reprezintă un cadou făcut unei familii de cealaltă familie, o tradiție comună multor culturi diferite în societatea de astăzi (*M. și alții împotriva Italiei și Bulgariei*, pct. 161).

#### 2. Aservire

16. În sensul Convenției, prin „aservire” se înțelege obligația de a furniza servicii, impusă unei persoane prin constrângere, și aceasta trebuie să fie asociată cu noțiunea de sclavie [*Seguin împotriva Franței* (dec.); *Siliadin împotriva Franței*, pct. 124].

17. În ceea ce privește noțiunea de „aservire”, ceea ce se interzice este „o formă deosebit de gravă de negare a libertății”. Aceasta presupune „în plus față de obligația de a furniza anumite servicii altor persoane... obligația „persoanei aservite” de a trăi pe proprietatea altei persoane și imposibilitatea

acesteia de a-și schimba condiția” (*ibid.*, pct. 123).

18. Curtea a constatat că aservirea constituie o formă specifică de muncă forțată ori obligatorie sau, cu alte cuvinte, muncă forțată sau obligatorie „în formă agravată”. În fapt, caracteristica fundamentală prin care aservirea se distinge de munca forțată sau obligatorie, în sensul art. 4 din Convenție, constă în sentimentul victimelor privind caracterul imuabil al condiției lor și că este puțin probabil ca situația să se schimbe. Curtea constată că este suficient ca acest sentiment să se bazeze pe criteriile obiective menționate anterior sau să fie provocat sau întreținut de către cei responsabili pentru situație (*C.N și V. împotriva Franței*, pct. 91).

19. În acest sens, Curtea a subliniat că aservirea domestică este o infracțiune specifică, diferită de traficul de persoane și de exploatare, și care presupune o dinamică complexă, implicând atât forme evidente, cât și mai subtile de constrângere, cu scopul de a forța supunerea persoanei în cauză (*C.N. împotriva Regatului Unit*, pct. 80).

20. În *Siliadin împotriva Franței* Curtea a considerat că reclamanta a fost ținută în condiții de aservire întrucât, în afară de faptul că aceasta a fost constrânsă să execute o muncă forțată, aceasta era minoră, nu avea resurse, era vulnerabilă și izolată, fără nicio posibilitate de a locui în altă parte decât la domiciliul persoanelor pentru care lucra, la discreția lor și depinzând total de aceștia, neavând libertate de mișcare și nici timp liber (pct. 126-127). A se vedea și *C.N. și V. împotriva Franței*, în care Curtea a constatat că prima reclamantă a fost ținută în condiții de aservire, dar nu și a doua reclamantă (pct. 92-93).

## B. Dreptul de a nu fi supus muncii forțate sau obligatorii

### Art. 4 § 2 din Convenție

„2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Muncă forțată (4-2) - Muncă obligatorie (4-2)

21. Art. 4 § 2 din Convenție interzice munca forțată sau obligatorie [*Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 117]. Cu toate acestea, art. 4 nu definește ce se înțelege prin „muncă forțată sau obligatorie”, iar diferitele documente ale Consiliului Europei, referitoare la lucrările pregătitoare ale Convenției europene (*Van der Mussele împotriva Belgiei*, pct. 32), nu cuprind îndrumări cu privire la acest aspect.

22. În cauza *Van der Mussele împotriva Belgiei* Curtea a invocat Convenția nr. 29 a OIM privind munca forțată sau obligatorie. În sensul acestei convenții, expresia „muncă forțată sau obligatorie” înseamnă „orice muncă sau serviciu pretins unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pentru care numitul individ nu s-a oferit de bunăvoie”. Curtea a adoptat această definiție ca punct de plecare pentru interpretarea art. 4 § 2 din Convenție [*ibid.*; *Graziani-Weiss împotriva Austriei*; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 118, și *Adigüzel împotriva Turciei* (dec.), pct. 26-27, și jurisprudența citată acolo].

23. Este adevărat că termenul din limba engleză „*labour*” (în special muncă fizică) este adesea utilizat în sensul restrâns de muncă manuală, dar acesta are și sensul larg al termenului din limba franceză „*travail*” (muncă, în general), fiind necesar ca acesta din urmă să fie adoptat în acest context. Curtea constată că acest lucru este confirmat de definiția prevăzută la articolul 2 alineatul (1) din Convenția nr. 29 a OIM („orice muncă sau serviciu”, „*all work or service*”, în engleză, „*tout travail ou service*”, în franceză), la art. 4 § 3 lit. d) din Convenția europeană („orice muncă sau serviciu”, „*any work or service*”, în engleză, „*tout travail ou service*”, în franceză) și de însăși denumirea Organizației Internaționale a



Muncii (OIM), ale cărei activități nu se limitează, în niciun caz, la sfera muncii manuale (*Van der Mussele împotriva Belgiei*, pct. 33).

24. Pentru a clarifica noțiunea de „muncă” în sensul art. 4 § 2 din Convenție, Curtea a subliniat că nu orice tip de muncă impusă unei persoane sub amenințarea unei „pedepse” constituie în mod necesar „muncă forțată sau obligatorie”, interzisă de această dispoziție. Factorii care trebuie luați în considerare includ natura și volumul muncii în cauză. Acești factori contribuie la distincția între „muncă forțată” și un ajutor care se poate aștepta în mod rezonabil din partea altor membri ai familiei sau a persoanelor care împart o locuință. În acest sens, în cauza *Van der Mussele împotriva Belgiei* Curtea s-a bazat pe noțiunea de „sarcină disproporționată” pentru a stabili dacă un avocat a fost supus muncii obligatorii atunci când i s-a cerut să apere gratuit clienți, în calitate de avocat desemnat de instanță din oficiu (pct. 39; a se vedea și *C.N. și V. împotriva Franței*, pct. 74).

25. Primul adjectivul „forțată” evocă ideea de constrângere fizică sau psihică. În ceea ce privește cel de-al doilea adjectiv „obligatorie”, acesta nu se poate referi la orice formă de constrângere sau obligație legală. De exemplu, nu se poate considera că o activitate care urmează să fie desfășurată în temeiul unui contract negociat liber intră în domeniul de aplicare al art. 4 doar pe motiv că una dintre părți s-a angajat față de cealaltă parte să efectueze activitatea respectivă și că va face obiectul unor sancțiuni în cazul în care nu își onorează promisiunea (*Van der Mussele împotriva Belgiei*, pct. 34). Trebuie să fie vorba despre o muncă „pretinsă [...] sub amenințarea unei pedepse oarecare” și, de asemenea, realizată împotriva voinței persoanei în cauză, adică o activitate pentru care aceasta „nu s-a oferit de bunăvoie” (*ibid.*).

26. Curtea a subliniat că, în raportul global „Costul coerciției”, adoptat de Conferința Internațională a Muncii în 1999, noțiunea de „pedeapsă” este utilizată în sens larg, astfel cum o confirmă utilizarea sintagmei „orice pedeapsă”. Prin urmare, aceasta a considerat că „pedeapsa” poate să meargă până la violența sau constrângerea fizică, dar poate, de asemenea, să aibă forme mai subtile, de natură psihologică, cum ar fi amenințările privind denunțarea victimelor către poliție sau autoritățile de imigrare, în cazul în care acestea lucrează în condiții ilegale (*C.N. și V. împotriva Franței*, pct. 77).

27. Curtea a constatat că primul criteriu, și anume „amenințarea unei pedepse”, este îndeplinit în *Van der Mussele împotriva Belgiei* în care reclamantul, avocat stagiar, risca radierea din tabloul avocaților stagiaari sau să îi fie respinsă cererea de înscriere în tabloul avocaților (pct. 35) de către Ordinul avocaților (*Ordre des avocats*); în *Graziani-Weiss împotriva Austriei* în care refuzul reclamantului, un avocat, de a acționa în calitate de tutore a avut ca rezultat aplicarea unor sancțiuni disciplinare (pct. 39); în *C.N. și V. împotriva Franței* în care reclamanta a fost amenințată că va fi trimisă înapoi în țara sa de origine (pct. 78).

28. În *Siliadin împotriva Franței* Curtea a considerat că, deși reclamanta, o minoră, nu era amenințată de o „pedeapsă”, realitatea era că aceasta se afla într-o situație echivalentă în ceea ce privește percepția sa asupra gravității amenințării, având în vedere că era o adolescentă aflată ilegal pe un teritoriu străin, cel francez, și că se temea să nu fie arestată de poliție. Teama acesteia a fost întreținută și a fost lăsată să creadă că statutul ei urma să fie reglementat (pct. 118).

29. În schimb, în cauza *Tibet Menteș și alții împotriva Turciei* (pct. 68), Curtea a observat că reclamanții, care lucrau în magazinele dintr-un aeroport și care se plâneau de orele suplimentare neplătite, acceptaseră de bunăvoie condițiile de muncă ale acestora, care implicau ture de 24 de ore consecutive. În plus, nu exista niciun indiciu cu privire la existența vreunui tip de constrângere fizică sau psihică prin care aceștia erau obligați să efectueze ore suplimentare. Simpla posibilitate ca aceștia să fie concediați în cazul unui refuz nu constituia, în opinia Curții, „amenințarea unei pedepse” în sensul art. 4. Prin urmare, aceasta a considerat că primul criteriu nu a fost îndeplinit și a respins capătul de cerere ca fiind incompatibil *ratione materiae* cu art. 4 din Convenție.

30. În *Adigüzel împotriva Turciei* (dec.), în care reclamantul, medic legist, s-a plâns că era obligat să lucreze în afara programului de lucru prevăzut, fără să fie remunerat, Curtea a hotărât că, alegând să lucreze ca funcționar public al municipalității, acesta trebuie să fi știut, de la început, că putea fi necesar să lucreze în afara programului normal, fără să fie plătit. În plus, chiar dacă nu putea să primească o

remunerație, reclamantul ar fi putut să își ia zile libere compensatorii, ceea ce nu a făcut niciodată. Prin urmare, nu putea pretinde că a fost supus unei sarcini disproporționate. Riscul ca salariul acestuia să fie redus, sau chiar de a fi concediat dacă refuza să lucreze în afara programului, nu era suficient de mare pentru a concluziona că i s-a impus să presteze o activitate sub amenințarea unei „pedepse”. Având în vedere cele de mai sus, Curtea a considerat că sarcinile suplimentare pe care a trebuit să le efectueze reclamantul nu constituiau „muncă forțată sau obligatorie”. Curtea a respins așadar capătul de cerere ca fiind incompatibil *ratione materiae* cu art. 4 din Convenție (pct. 30-35).

31. În ceea ce privește al doilea criteriu, și anume dacă reclamantul s-a oferit de bunăvoie să presteze activitatea în cauză (*Van der Mussel împotriva Belgiei*, pct. 36), Curtea a luat în considerare elementul acordului prealabil al reclamantului privind realizarea sarcinilor în cauză, dar nu i-a acordat o importanță decisivă [*ibid.*; *Graziani-Weiss împotriva Austriei*, pct. 40; *Adigüzel împotriva Turciei* (dec.), pct. 30].

32. Curtea va ține cont, mai degrabă, de toate circumstanțele cauzei, având în vedere obiectivele care stau la baza art. 4, pentru a decide dacă un serviciu solicitat se încadrează în sfera interdicției privind „munca forțată sau obligatorie” [*ibid.*, pct. 37; *Bucha împotriva Slovaciei* (dec.)]. Standardele elaborate de Curte pentru a evalua ce anume poate fi considerat normal în ceea ce privește obligațiile care le revin membrilor unei anumite profesii iau în considerare mai multe aspecte: dacă serviciile prestate nu intră în sfera activităților profesionale normale ale persoanei în cauză; dacă serviciile sunt remunerate sau nu sau dacă serviciul include o altă formă de compensare; dacă obligația se întemeiază pe o concepție de solidaritate socială; și dacă sarcina impusă este disproporționată [*Graziani-Weiss împotriva Austriei*, pct. 38; *Mihal împotriva Slovaciei* (dec.), pct. 64].

33. Curtea a constatat că nu lua naștere nicio problemă în temeiul art. 4 în cauzele în care un angajat nu a fost plătit pentru activitatea desfășurată, dar aceasta a fost realizată de bunăvoie, iar dreptul la plată nu a fost contestat [*Sokur împotriva Ucrainei* (dec.)], în cauzele în care reclamantul a fost transferat la un loc de muncă mai puțin profitabil [*Antonov împotriva Rusiei* (dec.)], în cauzele în care legea privind asistența socială îi impunea reclamantei să obțină și să accepte orice tip de muncă, indiferent dacă era adecvată sau nu, sub amenințarea reducerii prestațiilor (de șomaj), dacă refuza să facă acest lucru [*Schuitemaker împotriva Țărilor de Jos* (dec.)], în cauzele în care reclamantul, un notar, a fost obligat să perceapă tarife mai scăzute în cazul organizațiilor fără scop lucrativ (*X. împotriva Germaniei*, decizia Comisiei) sau în cauzele în care reclamantul s-a plâns de caracterul injust al muncii și condițiilor de remunerare impuse de stat rudelor persoanelor cu handicap care lucrau ca asistenți personali [*Radi și Gherghina împotriva României* (dec.)]. În schimb, Curtea a constatat, în cauza *Chowdury și alții împotriva Greciei*, că situația reclamanților — migranți ilegali care lucrau în condiții fizice dificile și fără să fie plătiți, sub supravegherea unor paznici înarmați, în sectorul culesului de căpșuni, într-o anumită regiune din Grecia — a constituit trafic de persoane și muncă forțată.

## C. Delimitări

### Art. 4 § 3 din Convenție

„3. Nu se consideră «muncă forțată sau obligatorie» în sensul prezentului articol:

- a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției în condițiile prevăzute de articolul 5 din prezenta Convenție sau în timpul în care se află în libertate condiționată;
- b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu;
- c) orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității;
- d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civice normale.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Muncă impusă unei persoane supuse detenției [(4-3-a)] - Muncă impusă unei persoane în timpul în care se află în libertate condiționată [(4-3-a)] - Serviciu cu caracter militar [(4-3-b)] - Serviciu alternativ cu caracter civil [(4-3-b)] - Serviciu impus în situații de criză [(4-3-c)] - Serviciu impus în situații de calamități [(4-3-c)] - Obligații civice normale [(4-3-d)]

34. Paragraful al treilea al articolului 4 servește drept bază pentru interpretarea paragrafului al doilea. În pofida diversității lor, cele patru litere de la paragraful al treilea se bazează pe ideile-cheie ale interesului general, solidarității sociale și cursului normal al unei activități (*Van der Mussel împotriva Belgiei*, pct. 38; *Karlheinz Schmidt împotriva Germaniei*, pct. 22; *Zarb Adami împotriva Maltei*, pct. 44).

### 1. Munca impusă unei persoane supuse detenției sau în timpul în care se află în libertate condiționată

35. Art. 4 § 3 lit. a) precizează că expresia „muncă forțată sau obligatorie” nu include „orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției” [*Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 119] sau în timpul în care se află în libertate condiționată.

36. Pentru a stabili ce tip de activitate trebuie să se considere „muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției”, Curtea va ține seama de standardele care prevalează în statele membre (*ibid.*, pct. 128).

37. De exemplu, atunci când Curtea a trebuit să analizeze munca impusă unui deținut recidivist, a cărui punere în libertate era condiționată de acumularea unei anumite sume reprezentând economii, deși a admis că munca în cauză era obligatorie, nu a constatat nicio încălcare a art. 4 din Convenție, pe motiv că au fost îndeplinite cerințele prevăzute la art. 4 § 3 lit. a) (*Van Droogenbroeck împotriva Belgiei*, pct. 59). În opinia Curții, munca impusă acestuia nu a depășit ceea ce era „normal” în acest context, întrucât aceasta a fost stabilită pentru a-l ajuta să se reintegreze în societate și avea ca temei legal dispoziții care au un echivalent în anumite state membre ale Consiliului European [*ibid.*; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 121; *De Wilde, Ooms și Versyp împotriva Belgiei*, pct. 90].

38. În ceea ce privește remunerarea deținuților, Comisia a declarat că art. 4 nu conține nicio dispoziție referitoare la remunerarea deținuților pentru munca realizată [*Douăzeci și unu de persoane deținute împotriva Germaniei*, decizia Comisiei; *Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 122]. Curtea a observat că au existat evoluții ulterioare în ceea ce privește atitudinea față de această problemă, reflectate în special în Regulile penitenciare europene din 1987 și 2006, care impun remunerarea echitabilă a muncii deținuților [*Zhelyazkov împotriva Bulgariei*, pct. 36; *Floroiu împotriva României* (dec.), pct. 34]. Cu toate

acestea, a considerat că simplul fapt că un deținut nu a fost plătit pentru munca realizată nu împiedică, în sine, constatarea potrivit căreia o astfel de muncă reprezintă „muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției” (*ibid.*, pct. 33).

39. De exemplu, în *Floroiu împotriva României*, Curtea a observat că deținuții puteau presta în închisoare fie o muncă remunerată, fie, în ceea ce privește administrarea curentă a închisorii, munci neremunerate, dar care confereau dreptul la o reducere a pedepsei. În temeiul dreptului intern, deținuții puteau să aleagă între cele două tipuri de muncă, după ce erau informați cu privire la condițiile de exercitare a fiecărui tip de muncă. Având în vedere că reclamantului i s-a acordat o reducere semnificativă a pedepsei rămase de executat, Curtea a constatat că munca prestată de reclamant nu a fost lipsită de orice formă de remunerare și că, prin urmare, munca efectuată de acesta poate fi considerată „o muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției” în sensul art. 4 § 3 lit. a) din Convenție (pct. 35-37).

40. Recent, Marii Camere i s-a solicitat să examineze dacă art. 4 impune ca statul să includă deținuții care muncesc în sistemul de securitate socială, în special în ceea ce privește sistemul de pensii pentru limită de vârstă. Aceasta a remarcat că, în timp ce majoritatea absolută a statelor contractante afiliază, într-un fel sau altul, persoanele deținute la sistemul de securitate socială național sau le pune la dispoziție un sistem special de asigurări, doar o mică parte din acestea afiliază deținuții care muncesc la sistemul de pensii pentru limită de vârstă. Astfel, legislația austriacă reflectă evoluția dreptului european, în măsura în care toți deținuții beneficiază de o asigurare de sănătate și împotriva accidentelor și deținuții care muncesc sunt afiliați la sistemul asigurărilor pentru șomaj, dar nu și la sistemul de pensii pentru limită de vârstă [*Stummer împotriva Austriei* (MC), pct. 131]. Prin urmare, a considerat că nu exista un consens suficient cu privire la problema afilierii deținuților care muncesc la sistemul de pensii pentru limită de vârstă. Aceasta a considerat că, deși regula 26.17 din Regulile penitenciare europene, care prevede că deținuții care muncesc trebuie să fie incluși, în măsura posibilului, în sistemele naționale de securitate socială, reflectă o tendință în curs de evoluție, aceasta nu se poate traduce într-o obligație în temeiul art. 4 din Convenție. În consecință, munca obligatorie efectuată de reclamant în calitate de deținut, fără a fi afiliat la sistemul de pensii pentru limită de vârstă, trebuia să fie considerată „muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției” în sensul art. 4 § 3 lit. a) [*ibid.*, pct. 132; *Floroiu împotriva României* (dec.), pct. 32].

41. Într-o cauză în care reclamantul s-a plâns în legătură cu obligația deținuților de a munci în închisoare după ce aceștia au ajuns la vârsta de pensionare, Curtea, având în vedere scopul activității impuse, natura și amploarea acesteia, precum și modul în care trebuia să fie efectuată, și observând că nu există un consens în rândul statelor membre ale Consiliului Europei cu privire la acest aspect, a hotărât că nu se poate constata existența vreunei interdicții absolute în temeiul art. 4 din Convenție și că munca obligatorie prestată de reclamant în timpul detenției, inclusiv munca efectuată după ce a ajuns la vârsta de pensionare, putea fi așadar considerată drept „muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției” în sensul art. 4 § 3 lit. a) din Convenție (*Meier împotriva Elveției*, pct. 72-79).

## 2. Serviciu militar sau serviciu alternativ cu caracter civil

42. Art. 4 § 3 lit. b) exclude din sfera de aplicare a noțiunii de „muncă forțată sau obligatorie”, interzică de art. 4 § 2, „orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu” [*Bayatyan împotriva Armeniei* (MC), pct. 100; *Johansen împotriva Norvegiei*, decizia Comisiei].

43. În decizia Comisiei în cauza *W., X., Y. și Z. împotriva Regatului Unit*, în care reclamantii erau minori atunci când au fost înrolați în forțele armate ale Regatului Unit, Comisia a considerat că serviciul efectuat de reclamantii făcea obiectul limitărilor prevăzute la art. 4 § 3 și, prin urmare, orice capăt de cerere, conform căruia un astfel de serviciu constituie „muncă forțată sau obligatorie”, trebuia să fie respins ca fiind în mod vădit nefondat, având în vedere dispoziția expresă de la art. 4 § 2 lit. b) din Convenție.

44. Totuși, Comisia a considerat că art. 4 face distincție între noțiunea de „aservire” și cea de „muncă forțată sau obligatorie” și că, deși, în fapt, este probabil ca acestea să se suprapună adesea, ele nu pot fi considerate echivalente și că acea clauză care exclude în mod expres serviciul militar din sfera de aplicare a expresiei „muncă forțată sau obligatorie” nu exclude în mod necesar un astfel de serviciu, în orice situație, de la examinarea în vederea stabilirii dacă intră sau nu sub incidența interdicției referitoare la „sclavie” sau „aservire” (*W., X., Y. și Z. împotriva Regatului Unit*, decizia Comisiei). Comisia a considerat că, în general, datoria unui soldat care se înrolează după atingerea vârstei majoratului, de a respecta termenii angajamentului său, și restrângerea aferentă a libertății sale și a drepturilor personale nu constituie o atingere adusă drepturilor acestuia, care ar putea să intre sub incidența noțiunii de „sclavie” sau de „aservire” (*ibid.*). Aceasta a constatat că vârsta fragedă a reclamanților, care se înrolaseră cu consimțământul părinților lor, nu poate conferi caracterul de „aservire” condiției normale a unui soldat (*ibid.*).

45. Cu toate acestea, recent, în cauza *Chitos împotriva Greciei*, care a avut ca obiect obligația impusă unui ofițer din armată de a plăti statului o sumă considerabilă de bani pentru a-i permite să părăsească armata înainte de încheierea perioadei serviciului contractat, Curtea s-a abătut de la interpretarea de mai sus a Comisiei și a considerat că limitarea în temeiul art. 4 § 3 vizează doar serviciul militar obligatoriu și nu se aplică militarilor de carieră. A considerat că litera b) a paragrafului al treilea de la art. 4 trebuie considerată în ansamblul său. O interpretare a contextului întregii litere sugerează, din două motive, că aceasta se aplică în cazul serviciului militar obligatoriu, în statele în care este instituit un astfel de sistem: în primul rând, prin referirea la obiecții de conștiință, aceștia fiind, în mod evident, recruți și nu militari de profesie și, în al doilea rând, prin trimiterea explicită la serviciul militar obligatoriu, de la sfârșitul literei. De asemenea, pentru a susține această interpretare, Curtea a invocat Convenția nr. 29 a OIM, precum și poziția adoptată atât de Comitetul European pentru Drepturi Sociale, cât și de Comitetul de Miniștri (pct. 83-89).

46. În cauza menționată anterior, *Chitos împotriva Greciei*, Curtea a constatat că, deși era legitim ca statele să prevadă perioade obligatorii de serviciu pentru ofițerii din armată, după încheierea studiilor acestora, precum și plata unor despăgubiri în cazul demisiei anticipate, cu scopul de a recupera cheltuielile asociate educației lor, era necesar să existe un echilibru între diferitele interese implicate. În circumstanțele speciale ale acestei cauze, Curtea a constatat o încălcare a art. 4 § 2, pe motiv că autoritățile au impus reclamantului o sarcină disproporționată [pct. 109; se vedea, *a contrario*, *Lazaridis împotriva Greciei* (dec.)].

### 3. Serviciu impus în situații de criză sau de calamități

47. Art. 4 § 3 lit. c) exclude din sfera de aplicare a noțiunii de muncă forțată sau obligatorie orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității. În acest sens, Comisia a reținut că obligația arendașului unui teren de vânătoare, de a participa activ la gazarea vizuinilor de vulpi, în cadrul unei campanii împotriva unei epidemii – chiar dacă obligația menționată mai sus intră sub incidența noțiunii de muncă obligatorie – era justificată în temeiul art. 4 § 3 lit. c), care permite impunerea unor servicii în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității sau în temeiul art. 4 § 3 lit. d), care permite impunerea unor servicii care fac parte din obligațiile civice normale (*S. împotriva Germaniei*, decizia Comisiei). Într-o cauză care avea ca obiect obligația impusă reclamantului de a lucra timp de un an în serviciul public de stomatologie din nordul Norvegiei, doi membri ai Comisiei au considerat că serviciul respectiv constituia un serviciu impus în mod rezonabil reclamantului într-o situație de criză care amenința bunăstarea comunității și nu constituia muncă forțată sau obligatorie (*I. împotriva Norvegiei*, decizia Comisiei).

### 4. Obligații civice normale

48. Art. 4 § 3 lit. d) exclude din sfera de aplicare a noțiunii de muncă forțată sau obligatorie orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civice normale (*Van der Musselle împotriva Belgiei*, pct. 38).



49. În *Van der Musselle împotriva Belgiei* Curtea a admis că reclamantul, un avocat stagiar, a suferit un anumit prejudiciu ca urmare a faptului că nu a fost remunerat și nu a beneficiat de rambursarea cheltuielilor, dar că acest prejudiciu a fost ponderat de anumite avantaje de care s-a bucurat și că acesta nu s-a dovedit a fi excesiv. Aceasta a hotărât că, deși munca remunerată poate fi, de asemenea, considerată muncă forțată sau obligatorie, lipsa remunerării și a rambursării cheltuielilor constituie un factor relevant atunci când se analizează proporționalitatea sau desfășurarea normală a activității. Subliniind că munca impusă reclamantului nu constituia o sarcină disproporționată și că valoarea cheltuielilor ocazionate direct de activitatea juridică desfășurată de acesta era relativ mică, Curtea a concluzionat că acesta nu a fost victima unei munci obligatorii în sensul art. 4 § 2 din Convenție (pct. 34-41).

50. Mai recent, Curtea a concluzionat că obligația unui medic de a participa la serviciul medical de urgență nu constituie muncă forțată sau obligatorie în sensul art. 4 § 2 și a declarat partea relevantă a cererii inadmisibilă ca fiind în mod vădit nefondată [*Steindel împotriva Germaniei* (dec.)]. În această cauză, Curtea a considerat relevante, în special, următoarele aspecte: (i) serviciile care trebuiau să fie prestate erau remunerate și se încadrau în sfera activităților profesionale normale ale unui medic; (ii) obligația în cauză era întemeiată pe noțiunea de solidaritate profesională și civică și viza gestionarea situațiilor de urgență; și (iii) sarcina impusă reclamantului nu a fost disproporționată.

51. Comisia și Curtea au considerat, de asemenea, că „orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civice normale” include: serviciul obligatoriu de jurat (*Zarb Adami împotriva Maltei*); efectuarea serviciului obligatoriu într-o unitate de pompieri sau plata unei contribuții financiare în locul efectuării acestui serviciu (*Karlheinz Schmidt împotriva Germaniei*); obligația de a efectua gratuit examene medicale (*Reitmayr împotriva Austriei*); obligația de a participa la serviciul medical de urgență (*Steindel împotriva Germaniei*); sau obligația legală impuse societăților, în calitatea lor de angajatori, de a calcula și de a reține anumite impozite, contribuții la asigurările sociale, etc., din salariile și remunerațiile angajaților acestora (*Patru societăți împotriva Austriei*, decizia Comisiei).

52. Criteriile care servesc la delimitarea noțiunii de muncă obligatorie includ conceptul de desfășurare normală a activității. O muncă normală în sine ar putea, în fapt, să devină anormală dacă grupurile sau persoanele obligate să o execute sunt alese pe baza unor criterii discriminatorii. Prin urmare, nu înseamnă că, dacă, în anumite cauze, Curtea a constatat că nu a fost vorba despre o muncă forțată sau obligatorie în sensul art. 4, faptele în cauză nu se încadrează deloc în sfera de aplicare a art. 4 și, prin urmare, a art. 14 (*Van der Musselle împotriva Belgiei*, pct. 43; *Zarb Adami împotriva Maltei*, pct. 45). De exemplu, orice discriminare nejustificată între femei și bărbați în ceea ce privește impunerea unei obligații civice constituie o încălcare a art. 14 coroborat cu art. 4 din Convenție (*ibid.*, pct. 83; *Karlheinz Schmidt împotriva Germaniei*, pct. 29).

### III. Obligații pozitive

53. În *Siliadin împotriva Franței* Curtea a constatat că, în ceea ce privește anumite dispoziții ale Convenției, cum ar fi art. 2, 3 și 8, faptul că un stat se abține de la încălcarea drepturilor garantate nu este suficient pentru a concluziona că și-a respectat obligațiile care îi revin în temeiul art. 1 din Convenție (pct. 77). În acest sens, aceasta a considerat că limitarea respectării art. 4 din Convenție la acțiunile directe ale autorităților statului ar fi contrară instrumentelor internaționale consacrate în mod specific acestei probleme și ar echivala cu o golire de sens a acestei dispoziții (pct. 89). Așadar, Curtea a hotărât că statelor le revin obligații pozitive în temeiul art. 4 din Convenție.

#### A. Obligația pozitivă de a institui un cadru legislativ și administrativ corespunzător

54. Art. 4 impune ca statele membre să sancționeze și să urmărească penal și să trimită în judecată în mod eficient orice act al cărui scop este menținerea unei persoane într-o situație de sclavie, aservire ori muncă forțată sau obligatorie (*C.N. împotriva Regatului Unit*, pct. 66; *Siliadin împotriva Franței*, pct. 89).

112; *C.N. și V. împotriva Franței*, pct. 105). Pentru a respecta această obligație, statele membre au obligația de a institui un cadru legislativ și administrativ care să interzică și să pedepsească astfel de acte (*S.M. împotriva Croației\**, pct. 58; *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 285).

55. În contextul special al traficului de persoane, Curtea a subliniat că Protocolul de la Palermo (privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate) și Convenția privind lupta împotriva traficului de persoane fac referire la necesitatea unei abordări cuprinzătoare a combaterii traficului de persoane, care include măsuri de prevenire a traficului și de protejare a victimelor, în plus față de măsurile de pedepsire a traficanților. În opinia sa, din dispozițiile acestor două instrumente reiese în mod clar că statele contractante, inclusiv aproape toate statele membre ale Consiliului European, apreciază că numai o combinație de măsuri care abordează toate cele trei aspecte pot fi eficiente în lupta împotriva traficului de persoane. Prin urmare, Curtea a subliniat că obligația de a sancționa și de a urmări penal și trimite în judecată traficanții reprezintă doar un aspect al angajamentului general de combatere a traficului de persoane, asumat de statele membre, și că obligațiile pozitive care decurg din art. 4 trebuie să fie luate în considerare în acest context mai larg (*ibid.*).

56. În acest sens, Curtea a hotărât că setul de garanții prevăzute în legislația națională trebuie să fie adecvate pentru a asigura protecția concretă și eficientă a drepturilor victimelor sau ale potențialelor victime ale traficului de persoane. În consecință, a considerat că, pe lângă măsurile de drept penal destinate pedepsirii traficanților, art. 4 impune statelor membre să instituie măsuri adecvate de reglementare a activităților comerciale utilizate adesea ca o acoperire pentru traficul de persoane. În plus, legislația în materie de imigrație a unui stat trebuie să abordeze preocupările relevante legate de încurajarea, facilitarea sau tolerarea traficului (*ibid.*, pct. 284). În plus, statele au obligația de a pune la dispoziție cursuri de formare relevante pentru personalul responsabil cu aplicarea legii și cel din serviciile de imigrare (*ibid.*, § 287).

57. Curtea a subliniat faptul că principiile menționate mai sus sunt la fel de relevante în ceea ce privește traficul de persoane și exploatarea persoanelor prin muncă. Prin urmare, Curtea a admis că traficul de persoane include recrutarea persoanelor în scopul exploatarea și că exploatarea în cauză include munca forțată. În acest sens, Curtea a subliniat că art. 4 § 2 din Convenție implică obligația pozitivă a statelor de a aborda această categorie de trafic prin asigurarea unui cadru juridic și de reglementare care să permită prevenirea traficului de persoane și exploatarea acestora prin muncă, protejarea victimelor și investigarea suspiciunilor întemeiate privind traficul de această natură, împreună cu incriminarea și urmărirea penală eficientă a oricărui act care are ca scop menținerea unei persoane într-o astfel de situație (*Chowdury și alții împotriva Greciei*, pct. 86-89 și 103-104).

58. Curtea a considerat, de asemenea, că, în dreptul internațional, prostituția, exploatarea sexuală și traficul de persoane sunt strâns legate. Prin urmare, a constatat că statele membre ar trebui, de asemenea, să aibă obligația de a asigura instituirea unor dispoziții de drept penal eficiente pentru cazurile care privesc prostituția forțată (*S.M. împotriva Croației\**, § 62).

59. Curtea a constatat că legislația în vigoare la momentul faptelor nu oferea reclamanților o protecție concretă și eficientă împotriva tratamentului care intră în sfera de aplicare a art. 4 din Convenție, în cauzele *Siliadin împotriva Franței* (pct. 148), *C.N. și V. împotriva Franței* (pct. 108), și *C.N. împotriva Regatului Unit* (pct. 76). În schimb, în *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pe baza probelor care i-au fost prezentate și ținând seama de limitele jurisdicției Rusiei în ceea ce privește faptele specifice ale cauzei, Curtea nu a constatat nicio astfel de deficiență în cadrul legislativ și administrativ din Rusia în ceea ce privește traficul (*ibid.*, pct. 301-303; *V.F. împotriva Franței* (dec.); *J.A. împotriva Franței* (dec.)). În cauza respectivă, s-a constatat că Cipru a încălcat această obligație deoarece, în pofida dovezilor privind traficul de persoane în Cipru și a preocupărilor exprimate în diferite rapoarte în ceea ce privește faptul că politica de imigrare și deficiențele legislative cipriote încurajau traficul de femei în Cipru, regimul său de vize pentru artiști nu i-a oferit fiicei reclamantei, domnișoara Rantseva, o protecție concretă și eficientă împotriva traficului și exploatarea (pct. 290-293). De asemenea, Curtea a considerat că legislația în vigoare la momentul faptelor a oferit reclamantei o protecție concretă și eficientă

împotriva traficului de persoane *L.E. împotriva Greciei*.

60. În *S.M. împotriva Croației\**, Curtea a constatat neîncălcarea de către Croația a obligațiilor sale pozitive. Aceasta a avut convingerea că, la momentul faptelor, în Croația exista un cadru juridic adecvat pentru abordarea infracțiunii pretinse de reclamantă, având în vedere legislația națională care incrimina aspecte precum traficul de persoane, prostituția forțată și exploatarea prostituției (pct. 65-68). În al doilea rând, a observat că reclamantei i s-a recunoscut calitatea de victimă a traficului de persoane de către autoritățile croate, acestea oferindu-i diverse forme de sprijin și de ajutor, inclusiv dreptul la consiliere (juridică), și că, la solicitarea reclamantei, inculpatul a fost scos din sala de judecată, iar reclamanta a depus mărturie în absența acestuia (pct. 72).

## B. Obligația pozitivă de a lua măsuri operaționale

61. Art. 4 din Convenție poate, în anumite circumstanțe, să impună unui stat să ia măsuri operaționale pentru a proteja victimele sau potențialele victime ale tratamentelor care încalcă articolul respectiv (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 286; *C.N. împotriva Regatului Unit* pct. 67). Pentru ca obligația pozitivă de a lua măsuri operaționale să ia naștere în circumstanțele unei anumite cauze, trebuie să se demonstreze că autoritățile statului știau sau ar fi trebuit să știe de existența circumstanțelor care au dat naștere unor suspiciuni credibile cu privire la un risc real și imediat ca o persoană identificată să fi fost sau să fie supusă unui tratament contrar art. 4 din Convenție. În cazul unui răspuns afirmativ, va exista o încălcare a respectivului articol în cazul în care autoritățile nu adoptă măsurile adecvate, în limitele competențelor lor, pentru a pune capăt situației în care se află persoana în cauză sau pentru a elimina riscul respectiv (*ibid.*).

62. Cu toate acestea, ținând seama de dificultățile întâmpinate de organele de poliție în exercitarea atribuțiilor lor în cadrul societăților moderne și de alegerile operaționale care trebuie făcute în materie de priorități și resurse, obligația de a lua măsuri operaționale trebuie să fie interpretată astfel încât să nu li se impună autorităților o sarcină imposibilă sau disproporționată (*ibid.*, pct. 68; *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 287).

63. În *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei* diferite erori ale organelor de poliție, în special faptul că nu au continuat investigațiile pentru a afla dacă domnișoara Rantseva a făcut sau nu obiectul traficului de persoane, decizia de a o încredința în custodia M.A și nerespectarea de către acestea a mai multor dispoziții de drept intern au determinat Curtea să constate că autoritățile cipriote nu au adoptat măsuri în vederea protejării domnișoarei Rantseva împotriva traficului de persoane (pct. 298).

64. În *V.F. împotriva Franței* Curtea, deși este conștientă de amploarea fenomenului traficului cu femei nigeriene în Franța și de dificultățile întâmpinate de aceste persoane pentru a fi identificate de către autorități, cu scopul de a obține protecție, a putut constata doar că, în lumina circumstanțelor cauzei, reclamanta nu încercase să contacteze autoritățile cu privire la situația sa. Prin urmare, a considerat că probele prezentate de reclamantă nu au fost suficiente pentru a demonstra că organele de poliție știau sau ar fi trebuit să știe că reclamanta era victima unei rețele de trafic de persoane, atunci când au decis să o deporteze.

65. În *Chowdury și alții împotriva Greciei* Curtea a constatat că Grecia nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive întrucât autoritățile, care aflaseră, din rapoarte oficiale și din mass-media, despre situația în care se aflau lucrătorii migranți cu mult înainte de incidentul cu focuri de armă, în care au fost implicați reclamanții, nu au luat măsuri adecvate de prevenire a traficului și de protejare a reclamanților (pct. 111-115).

## C. Obligația procedurală de a efectua o anchetă

66. Art. 4 din Convenție implică o obligație procedurală de a efectua o anchetă atunci când există o suspiciune credibilă privind încălcarea drepturilor unei persoane, garantate de acest articol (*C.N. împotriva Regatului Unit*, pct. 69; *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 288).



67. Curtea a subliniat că obligația de a efectua o anchetă nu depinde de introducerea unei plângeri de către victimă sau o rudă apropiată a acesteia, ci că autoritățile trebuie să acționeze din oficiu, după ce au luat cunoștință de problema în cauză. De asemenea, a afirmat că, pentru ca o anchetă să fie eficientă, aceasta trebuie să fie independentă de persoanele implicate în evenimente și trebuie să poată conduce la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile, fiind vorba despre o obligație de mijloace, nu de rezultat. În plus, cerința privind promptitudinea și o diligență rezonabilă este implicită în toate cazurile, dar atunci când există posibilitatea de a salva persoana în cauză dintr-o situație prejudiciabilă, ancheta trebuie să se desfășoare în regim de urgență. În cele din urmă, victima sau ruda apropiată a victimei trebuie să fie implicată în procedură, în măsura necesară pentru protejarea intereselor legitime ale acestora (*ibid.*; *L.E. împotriva Greciei*, pct. 68).

68. În special, este important să se examineze de către Curte aspectul dacă și în ce măsură organele de urmărire penală, prin acțiunile întreprinse, și instanțele, prin concluziile la care au ajuns, au supus cauza unei examinări atente, astfel cum se prevede la art. 4, astfel încât să nu fie subminate efectul disuasiv al sistemului de drept penal existent și importanța rolului pe care acesta trebuie să îl joace în prevenirea încălcării drepturilor protejate în temeiul art. 4 (*S.M. împotriva Croației\**, § 75).

69. În contextul special al traficului de persoane, pe lângă obligația de a efectua o anchetă internă cu privire la evenimente care au loc pe teritoriul lor, statele membre au, de asemenea, obligația, în cazurile de trafic transfrontalier, să coopereze în mod eficient cu autoritățile relevante ale altor state implicate în cercetarea unor evenimente care au avut loc în afara teritoriilor lor (*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, pct. 289).

70. În *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei* Curtea a constatat că autoritățile ruse nu au investigat posibilitatea ca în traficul cu domnișoara Rantseva în Cipru să fi fost implicați agenți (individuali) sau rețele care își desfășurau activitatea în Rusia (pct. 308). În schimb, în *M. și alții împotriva Italiei și Bulgariei*, Curtea a constatat că, având în vedere circumstanțele cauzei, nu a fost vorba despre trafic de persoane, dar că ar fi fost angajată răspunderea statului bulgar, în cazul în care ar fi existat un trafic de persoane inițiat în această țară (pct. 169). În această cauză, Curtea a hotărât, de asemenea, că autoritățile bulgare au acordat asistență reclamantilor și au menținut un contact și o cooperare constante cu autoritățile italiene (pct. 169).

71. În cauza *J. și alții împotriva Austriei*, în care reclamantii s-au plâns de decizia procurorului de neîncepere a urmăririi penale cu privire la pretinse infracțiuni legate de traficul de persoane, săvârșite în străinătate de către resortisanți străini, Curtea a considerat că art. 4 din Convenție, sub aspect procedural, nu impune statelor să prevadă o jurisdicție universală asupra infracțiunilor de această natură comise în străinătate. În acest sens, a remarcat că Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate nu abordează problema jurisdicției, iar Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane impune statelor membre doar o obligație de a stabili jurisdicția lor asupra oricărei infracțiuni de trafic de persoane comise pe teritoriul lor, de către unul din resortisanții lor sau împotriva unuia din resortisanții lor (pct. 114).

72. În *Chowdury și alții împotriva Greciei* Curtea a considerat că Grecia nu și-a îndeplinit obligațiile procedurale, în special deoarece procurorul a refuzat să exercite acțiunea în privința a douăzeci și unu de reclamantți, pe motiv că aceștia depuseseră tardiv plângerile, fără să țină seama de problemele mai generale denunțate de aceștia în materie de trafic de persoane și muncă forțată (pct. 117-121). De asemenea, Curtea a constatat că instanțele naționale au apreciat situația reclamantilor într-o manieră foarte limitată, analizând-o din perspectiva întrebării dacă aceasta constituia aservire, consecința fiind că niciunul dintre acuzați nu a fost condamnat pentru trafic de persoane și că, prin urmare, nu au fost aplicate sancțiuni corespunzătoare (pct. 123-127).

73. În *S.M. împotriva Croației\**, Curtea a constatat neîndeplinirea de către Croația a obligațiilor sale procedurale, întrucât autoritățile naționale nu au depus eforturi serioase pentru a investiga în detaliu toate circumstanțele relevante și pentru a strânge toate probele disponibile. În special, Curtea a

observat, printre alte deficiențe, că autoritățile nu au audiat o serie de martori relevanți, în special pe cei care ar fi putut să depună mărturie cu privire la adevărata natură a relației dintre reclamantă și acuzat, și că instanțele naționale nu au acordat o atenție suficientă acestor deficiențe atunci când au analizat problema dacă reclamanta a fost forțată să se implice într-o rețea de prostituție. Aceasta a considerat că, atunci când au constatat că reclamanta a furnizat servicii sexuale de bunăvoie, instanțele interne nu au ținut seama de faptul că nu este relevant consimțământul victimei, în conformitate cu dreptul croat și cu instrumentele internaționale din domeniul traficului de persoane. Curtea a remarcat, de asemenea, că, respingând mărturia reclamantei ca nefiind fiabilă, autoritățile naționale nu au evaluat posibilul impact al traumei psihologice suferite de reclamantă asupra capacității sale de a relata în mod coerent și clar circumstanțele exploatării ei (*ibid.*, pct. 80).

## Lista cauzelor citate

Jurisprudența citată în prezentul ghid face trimitere la hotărâri sau decizii pronunțate de Curte, precum și la decizii sau rapoarte ale Comisiei europene a drepturilor omului („Comisia”).

Dacă nu se specifică altfel, trimiterea citată se face la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” indică faptul că citatul este extras dintr-o decizie a Curții, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

Hotărârile Camerei care nu sunt definitive, în sensul art. 44 din Convenție, la data prezentei actualizări, sunt marcate în lista de mai jos cu un asterisc (\*). Art. 44 § 2 din Convenție prevede: „Hotărârea unei Camere devine definitivă a) atunci când părțile declară că ele nu vor cere retrimiteră cauzei în fața Marii Camere; sau b) la 3 luni de la data hotărârii, dacă retrimiteră cauzei în fața Marii Camere nu a fost cerută; sau c) atunci când Colegiul Marii Camere respinge cererea de retrimiteră formulată potrivit art. 43”. În cazul în care colegiul Marii Camere admite cererea de retrimiteră, hotărârea Camerei devine caducă și Marea Cameră pronunță ulterior o hotărâre definitivă.

Hiperlink-urile aferente cauzelor citate în versiunea electronică a ghidului fac legătura cu baza de date HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), care oferă acces la jurisprudența Curții (hotărârile și deciziile Marii Camere, ale unei camere și ale unui comitet, cauze comunicate, avize consultative și rezumate juridice extrase din Nota de informare privind jurisprudența), precum și cu baza de date a Comisiei (decizii și rapoarte) și cu rezoluțiile Comitetului de Miniștri.

Curtea pronunță hotărârile și deciziile sale în limba engleză și/sau franceză, cele două limbi oficiale ale acesteia. Baza de date HUDOC oferă, de asemenea, acces la traducerea unor cauze importante ale Curții în peste treizeci de limbi neoficiale. În plus, include linkuri către aproximativ o sută de culegeri de jurisprudență online elaborate de terți.

### —A—

[Adigüzel împotriva Turciei](#) (dec.) nr. 7442/08, 6 februarie 2018  
[Antonov împotriva Rusiei](#) (dec.), nr. 38020/03, 3 noiembrie 2005

### —B—

[Bayatyan împotriva Armeniei](#) (MC), nr. 23459/03, CEDO 2011  
[Bucha împotriva Slovaciei](#) (dec.), nr. 43259/07, 20 septembrie 2011

### —C—

[C.N. împotriva Regatului Unit](#), nr. 4239/08, 13 noiembrie 2012  
[C.N. și V. împotriva Franței](#), nr. 67724/09, 11 octombrie 2012  
[Chitos împotriva Greciei](#), nr. 51637/12, CEDO 2015  
[Chowdury și alții împotriva Greciei](#), nr. 21884/15, CEDO 2017

### —D—

[De Wilde, Ooms și Versyp împotriva Belgiei](#), 18 iunie 1971, seria A nr. 12

### —F—

[Floroiu împotriva României](#) (dec.), nr. 15303/10, 12 martie 2013

—G—

*Graziani-Weiss împotriva Austriei*, nr. 31950/06, 18 octombrie 2011

—I—

*I. împotriva Norvegiei*, nr. 1468/62, decizia Comisiei din 17 decembrie 1963

—J—

*J. și alții împotriva Austriei*, nr. 58216/12, 17 ianuarie 2017

*J.A. împotriva Franței* (dec.), nr. 45310/11, 27 mai 2014

*Johansen împotriva Norvegiei*, nr. 10600/83, decizia Comisiei din 14 octombrie 1985, Decizii și rapoarte

44

—K—

*Karlheinz Schmidt împotriva Germaniei*, 18 iulie 1994, seria A nr. 291-B

—L—

*L.E. împotriva Greciei*, nr. 71545/12, 21 ianuarie 2016

*Lazaridis împotriva Greciei* (dec.), nr. 61838/14, 12 ianuarie 2016

—M—

*M. și alții împotriva Italiei și Bulgariei*, nr. 40020/03, 31 iulie 2012

*Meier împotriva Elveției*, nr. 10109/14, CEDO 2016

*Mihal împotriva Slovaciei* (dec.), nr. 31303/08, 28 iunie 2011

—P—

*Patru societăți împotriva Austriei*, nr. 7427/76, decizia Comisiei din 27 septembrie 1976, Decizii și rapoarte 7

—R—

*Radi și Gherghina împotriva României* (dec.), nr. 34655/14, 5 ianuarie 2016

*Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, nr. 25965/04, CEDO 2010

*Reitmayr împotriva Austriei*, nr. 23866/94, decizia Comisiei din 28 iunie 1995

—S—

*S. împotriva Germaniei*, nr. 9686/82, decizia Comisiei din 4 octombrie 1984, Decizii și rapoarte 39

*S.M. împotriva Croației\**, nr. 60561/14, 19 iulie 2018

*Schuitemaker împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 15906/98, 4 mai 2010

*Seguin împotriva Franței* (dec.), nr. 42400/98, 7 martie 2000

*Siliadin împotriva Franței*, nr. 73316/01, CEDO 2005-VII

*Sokur împotriva Ucrainei* (dec.), nr. 29439/02, 26 noiembrie 2002

*Steindel împotriva Germaniei* (dec.), nr. 29878/07, 14 septembrie 2010

*Stummer împotriva Austriei* (MC), nr. 37452/02, CEDO 2011

—T—

*Tibet Mentesh și alții împotriva Turciei*, nr. 57818/10 și alte 4 cereri, 24 octombrie 2017

*Douăzeci și unu de persoane deținute împotriva Germaniei*, nr. 3134/67 și alte 20 de cereri, decizia Comisiei din 6 aprilie 1968, Colecția 27

—V—

*V.F. împotriva Franței* (dec.), nr. 7196/10, 29 noiembrie 2011

*Van der Mussele împotriva Belgiei*, 23 noiembrie 1983, seria A nr. 70

*Van Droogenbroeck împotriva Belgiei*, 24 iunie 1982, seria A nr. 50

—W—

*W, X., Y., și Z. împotriva Regatului Unit*, nr. 3435/67 și alte 3 cereri, decizia Comisiei din 19 iulie 1968, Colecția 28

—X—

*X. împotriva Germaniei*, nr. 8410/78, decizia Comisiei din 13 decembrie 1979, Decizii și rapoarte 18

—Z—

*Zarb Adami împotriva Maltei*, nr. 17209/02, CEDO 2006-VIII

*Zhelyazkov împotriva Bulgariei*, nr. 11332/04, 9 octombrie 2012